

GENESIS

Capítulo 11

Ajil tz'aqat tatb'anel, kaqak'is utzam ri qatijonk chupam ri Genesis, ri nab'e wuj rech ri Ojer K'ulwachinik. Kaqachip kämik, ri qatijonik rech ri cap. 11 rech wa' we wuj Génesis. Xuquje' chupam ri kuya' qab'inaj, ri solob'em rech taq ri nimaq aje' taq ch'ab'al ri q'alaj na uwachil kämik, are wa' ri tak'atik ja Bebel. Qasak'ij ampe ri nab'e ver. je' wa' kub'ij:

1 Pataq ri q'ij ri' xa jun ch'ab'al kakikoj ri winaq xuquje' xa jun tzij cho ronojel ri uwachulew. (Gen. 11:1)

Man qeta'm taj jas ri' ri kich'ab'al ri winaq pataq ri q'ij ri', aretaq maja' kayak ri tak'atik ja' ri Babel. We ne' ri are ri kaxla'n tzij. ¡Jas kachomaj la! Je' b'a ri', ri qatzij are la chi man qeta'm taj. Xane', jas lo ri' ri ch'ab'al ri xe ch'aw wi, kaqakojo chi are' ri' ri ch'ab'al ri kaqakoj na chikaj. Kaqakojo xuquje' chi are jun ch'ab'al ri' ri sib'alaj utz na cho ri kaqakoj kämik ri k'o taq ub'i, ri aje' taq kib'i ri k'o chupam ri ch'ab'al ri' ri kab'ix, sustantivo che, ri verbos, ri adverbios xuquje' ri adjetivos ri qas q'alaj uwach. Ri vers. 2-3 rech we cap. 11 rech ri Genesis, je' wa' kub'ij:

2 Xeb'el b'ik xe'opan pa releb'al q'ij, xkiriq jun taq'aj chila ri ub'inab' Sinar, chila' k'u xek'uji' wi. 3 Pa jun q'ij xkib'ila' chb'il taq kib': Chqab'ana' taq xan, xuquje' cheqaparoj pa q'aq. Xa je' ri' xekikoj xan chuk'axwach ab'aj, xuquje' asfalto chuk'axwach chun xuquje' cement. (Gen. 11:2-3)

Rumal ri qilom ri', ajil tz'aqat tatb'anel, ri achi ke' pa uqajb'al q'ij xopam k'u chupam jun li'anik ri qachomaj uj chi wa' we li'anik ri' are wa' ri k'o chuxo'l ri keb' b'inel ja ri Tigris xuquje' ri Eufrates. Chupam wa' we k'olib'al ri' man k'o tä ab'aj, rumal la xkib'an na ab'aj/ladrill ri man k'ax tä ub'anik. Qas rajawaxik wi wa' ub'anik. Sib'alaj nim rilik kämik chi ronojel ri nimaq taq ja, ladrill kojom che ub'anik, xuquje' kaqilo chi are wa ri chukb'al ri' ri kakoj wi cho nik'yaj jastaq chik ri kajom kämik che uyakik jun ja. We uyakik we ja ri' man jun ja tä wa' ri xaq makol mäkatzaqik. Qas chila' ampe la we kitzij taq wa' we achijab' ri'; kub'ij ri ver. 4:

4 Tek'u ri' xkib'ij: Qayika' jun tinamit ruk' jun tak'tik ja ri kopam k'a chikaj. Xa je ri' kujux winaq ri nim q'ij xuquje' kaya' qaq'ij xuquje' man qaya' tä b'e che chi kujtukix cho ri uwachulew. (Gen. 11:4)

Wa' we jun tak'tik ja ri' are' tä ne' jun ziggurat, kaqab'ij che, jun tak'atik ja ri k'o cement puwi'. Kariktaj k'ya wa' che ri ziggurat ri' xewulin pri li'anik rech ri b'inel ja' Tigris xuquje' ri Èufrates. Ri eb'anom taq che ladrill. Sib'alaj ko b'anom che ub'anik chirij k'ut k'o jun jasech ri chapowinoq ri kopam k'a puwi'. Qas q'alaj k'ut, chi puwi', k'o jun porob'al, jun q'ij k'ut ri k'o ub'anik chikiwach, kakichi'j chi'nik kech winaq. Choch k'u apanoq wa' we ri', chupam ri tzijob'elil xuquje' kechi'x taq ak'alab', wa' we ak'alab' ri' ketitz' chupam jun ti'ox ri sib'alaj kyaq pa q'aq'. Wa' we' jastaq ri' xjunumax wa' ruk' ri ziggurat, qab'ij che ri tak'ätik ja xuwi cement k'o puwi' ri xeyak chuch k'u apanoq. Pataq k'u kan ri q'ij ri', ri e are' tajin kakiyik jun tak'atik ja' xuquje' kakaj ke'opan chikaj.

Ri kichomanik man are' tä la chi kakesaj ri kaqa'n pa ri joron xuquje man are' tajin kakiwok jun ja ri xaq kakaj kepaqi' jub'iq' chikaj. Wa' we chomanik ri' man are' tä wa' ri kariqtaj waral. We ja ri tajin kakiwok we winaq ri' are' wa' jun jasech ri k'o kupatanij chike rech jun riqow 'ib' kech achijab' ri kakiyik uxe' kaqa'n chirij ri Dios. Ri tak'atik ja ri rech ri Babel, are ri utroxil ri winaq wa' cho ri Dios ri k'o nimalaj uchuq'ab'. Ri kaqil waral chi ri Nimrod are are' wa' rixk'amow kib'e che we jun riqow 'ib' ri' che we k'axk'olil ri'. Are xyakow ri tinamit Babel xuquje' ri tak'atik ja rech ri Babel, ri kux jun k'olib'al rech uyakik jun nimalaj taqanik puwi' ronojel ri uwachulew ri kuyik rib' chirij ri Dios. Rech kakowin che uriqik ri itzelalaj urayinik xuquje' ri kok che ub'anik ri karichik'aj, che wa' we Nimrod ri' kajawataj keb' jasech ri sib'alaj nim ub'anik.

Nab'e, kajawataj che jun uk'ux ri xaq junam kiwach, kaqab'ij che, jun k'olib'al jawije' chi kaka'n wi ronojel ri kichomanik. Rajawaxik che, jun uk'ux ri tinamit, kaqab'ij tä ne' che, jun k'olib'al re riqow wi 'ib', jun k'olib'al jawije'chi' ke'be wi aretaq k'o kirajwaxik. Rumal la xuyik ri tinamit Babel, rumal chi jun wa' che ri urib'al rech kub'ano jas ri tajin karichk'aj ub'anik rech uyakik jun taqanik puwi' ronojel ri uwachulew.

Ri ukab' jasech, kajawataj che jun k'olib'al jawije'chi' kab'an wi jun riqow 'ib'. Man jun k'olib'al tä wa' ri utz kelik kak'ujji' wi' xane' are jun k'olib'al rech chomanik. Kajawataj jun jasech che rech ke'usik'ij o kuya' anima' chke ri winaq, rech kuyik sak'ajil che ri urib'al ri winaq; mey jas kab'antaj jun b'ix o

jun riqow chi'j re ch'oj. Kajawataj che jun uk'ux re jun ch'ikminik b'ik xuquje' jun anaqil rij. Rajawaxik che jun tza'q jas ri kak'uji' pataq ri b'e ri k'o witaq kib'i winaq ri kub'ij wi jas ri kib'anom. Chupam k'u kan ri q'ij ri' ri tak'atik ja Babel jawije' xturun wi xuquje' ri utroxil cho ri Dios xkiriq kib'. "Qana' xa jun b'i'aj", xecha'. Xux jun k'olib'al wa' chi ri urib'al ri achi man kaq'atetaj taj.

Wa' we tak'atik ja man are' jun k'olib'al wa' jawije' chi' kuto' wi rib' ri achi aretaq kuriq jun k'axk'olil cho ri uwachulew. Man tajin kuyik jun ja rech kuto' rib' cho ri ya'b'il ri kape puwi' ri plo ri ub'inam marea. Are jun q'alajisanik wa' ri man k'o ta upatan, xaq uchomanik ak'al wa'. Man je' ta ri' wa' we ja ri' are ri uq'alajisanik ri unimal ri achi ri sib'alaj aq'annaq, ri katzuridik xuquje' aq'annaq uq'ij ri achi cho ri Ajawaxel. Ri Ajawaxel utaqo'm ri achi chi rajawaxik kunojasaj ri ruwach ulew xuquje' kutukij rib' cho ri uwachulew. Ri achi k'ut xutzalij uwach ri utzij ri Ajawaxel ;Man je' ta ri'! Man qachomaj taj kaqatukij qib' xane' qamulij qib'. Ri tak'atik ja ri Babel xyak' wa' rech uq'alajisaxik chi ri achi man karaj taj kub'an jas ri karaj ri Dios.

Qila' k'ampe, ri tak'atik ja are qas jun k'axwach. K'o jun ke'l kub'ij che ri patnijik/religiosa. Chupam jun "ziggurat", kaqab'ij che, jun chetaq ri ja ri ub'inam templo ri jas jun tak'atik ja ri yo'm cement che uwi', are kakiya' kiq'ij ri jastaq ri xa eb'anom are man kakiya' ta uq'ij ri xeb'anowik. Kakiya' kiq'ij ri ik', ri q'ij, xuquje' ri aje' taq ch'umil. Sib'alaj e ko wa' che taq ja e jujun chike are eketeqaq, jujun chik are e ch'oxch'aq. E nojel e k'o ke we jun lilik ri' ri ke'uk'am b'i k'a puwi' jawije' chi kaka'n wi ri q'ijilanik. Wene' kakicha' ri q'ij, ri ik', xuquje' taq ri ch'umil rumal chi we kekowin che rilik, keta'm chik chi man kek'am ta b'i rumal joron. Pune' utz we ta xa kakik'ex kik'ux, xka'n che chi ri Dios are man utz taj rumal chi utaqo'm uloq ri q'eqa'l jab'. Qila'k'ampe kamik, jas xuna' ri Dios. Rumal wa' qasak'ij ampe ri vers. 5 xuquje' ri 6 rech ri Gen. cap. 11:

5 Are k'u ri Ajawaxel xqaj uloq rech kerila' ri tinamit xuquje' ri tak'atik ja ri tajin kakiyik ri achijab', ri Ajawaxel xub'ij: Konojel xa jun ri kitinamit xuquke' xa jun ri kich'ab'al; xa k'u xkichip wa' ri ki chak ri', xuquje' ronojel k'u wa' ri kakaj kkib'ano kekowin na wa' che ub'anik. (Gen. 11:5-6)

Ronojel ri winaq xa jun ri kich'ab'al k'olik xuquje' man k'o ta k'ax chikixo'l che ri kich'ab'al. Rumal wa' kuya' kakiriq kib' xuquje' keb'ok che uyakik ri tak'atik ja. Kaqariq waral chi ri uxe'al ri achi qas tzare tzaqanaq na pa mak pune' k'ulmatinoq chik ri q'eqa'l jab'. Qas itzel winaq wi pa ronojel ri uk'aslemal. Man xaq ta kasacha kan wa' che ri Dios we utroxil ri achi ri' rumal chi are jun troxil qas cho ri Are'.

Kuyik k'u ri Dios, qab'ij che jun tapia, kuyik k'ut rumal chi ri achi are je' jun jasech ri b'anom ri sib'alaj k'o ukwinem. Kakowinik ke' pa ri ik' xuquje' kakowinik karapop chupam jun avion. ¿A makil la chi are jun kajamb'al wa', ajil tz'aqat tatb'anel, ri uj ri kujkowinik kut'uyi' chupam jun avion, jela' ri sib'alaj chikaj pa ri kyaqiq' xuquje' chupam wa' we avion kaya' qawa ri sib'alaj je'lik? Chila' ampe la k'ax ukojik wa'. Ri achi kowinnoq wa' che uriqik, ajil tz'aqat tab'anel. Ri achi are' jun jasech ri b'anom ri k'o ukwinem che ronojel, ub'anom taq jastaq ri kajamb'al chupam taq ri ch'ich' ri k'am jawije' ri kujch'aw wi. We tä ronojel ri achijab' xa jun ri kich'alb'al, kekowin ri' kakimulij kib' che uk'ullaxik ri Ajawaxel. Rumal wa' ri Dios xub'ano chi kuyik jun tapi'a chikixo'l. Ri vers. 7 k'a chupam ri 9 rech ri Gen. cap. 11, je' wa' kub'ij:

7 Utz ne we kujqaj b'ik rech uturik ri kich'ab'al, rech man kakita' tä chik jas ri kakib'ij chb'il taq kib'. 8 Ri Ajawaxel k'ut xeb'utukij b'i cho ronojel ri uwachulew, xa je' ri' ri e are' xkiya' kan ri uyakik ri tinamit. 9 Ri tinamit xub'inaj Babel, rumal chi chila' xutur wi ri kich'ab'al ronojel ri winaq ri ek'o cho ri uwachulew, xuquje' jawijechi' xeb'utukij wi b'i cho ri uwachulew. (Gen. 11:7-9)

Ri achijab' kämik etukim cho ronojel ri uwachulew rumal chi ri achijab' tajin kakiyik jun tak'atik ja ri kopan cho ri kaj. Kekowin wa' kakimulij kib', xane' man kekowin taj kakich'ob' kib'. Ri lal eta'm la ri', chi wa' we qach'ab'al are jun jastaq wa' ri k'o chqaxo'l ri nim na' upam, ri paqalnoq na cho ri tapya ri k'o pa china xuquje' ri kakowinik kuq'atej nimaq taq tinamit ri man kakinuk' tä kib' rumal. Are wa' ri kanowik chi kakijach kib' ri winaq, are k'ona uchuq'ab' cho nik'yaj taq q'atb'al chik ri k'o chikixo'l ri keb' tinamit xuquje' ri aje' taq q'atb'al ri k'o chikixo'l ri plo. E k'ya chike ri winaq ri kakib'ij chi ri aje' taq kich'ab'al ri winaq o ri aje' taq ch'ab'al ri k'olik nojim, nojim kach'ob'tajik o nojim xa kub'an jun. Ri kub'ij chi' chi ri Dios xuk'ex taq ri kich'ab'al, arecha chi aretaq kakiyik ri ja chila', man kakich'ob' tä chik jas ri kakib'ij chb'il taq kib' xa k'u je' ri' xkitukij b'i kib' cho ri uwachulew. Kaqariq waral jun qastzij ch'ab'al, pataq ri ch'ab'al ri man kach'ob'ataj taj. K'o jun kajamb'al rixk'ulmataj waral che ri xikinaj, xuquje' che ri ch'ab'al. Kech'aw pa jun ch'ab'al ri jule', are k'u ri kixikin ri nik'yaj chik, man kikowin tä che uch'ob'ik ri kub'ij ri jun chik.

Käpe k'u jun k'otow chi'aj chirij wa' we jule' taq ch'ab'al ri'. ¿A are' jun tewchib'al wa' ri ch'uqatal che jun jasech chik? o ¿Are' jun tzaqow itzeltzij wa' puwi' ri achi? Je' ri', che ri Dios are jun tewchi'b'al wa'. Che ri k'exenik ri kak'ulmataj pa ri uk'aslemal ri achi, ri utasom rib' chirij ri Dios, are jun q'atow

tzij wa'. Are jun nimälaj q'ateb'al wa', Qas eta'm la wa' we ri'. Chupam taq ri q'ij junab', ri achijab' tajin wi etukinnoq cho ri uwachulew. Jun che ri jastaq ri tajin kak'ulmataj che taq we q'ij kämik, ri qata' chupam taq ri radio, ri televisión, xuquje' taq ri aviones, are ri utukixik taq nimaq taq tapya ri' xuquje' kaqil kämik chi ri tapya taq rech ri Jerico qastzij chi epitinoq pa ulew. Rumal wa' kaqakojo chi ri Dios käpe na cho ri uwachulew ruk' q'atow tzij.

Kaqaj kaqaya' che uk'ullaxik, ruk' ri aje' taq ch'ab'al ri' xuquje' ri aje' taq k'ulmatajik chupam ri q'ij ri ub'inam Pentecostés. Wa' we ri' are jun k'ulmatajik wa' che ri jule' taq ch'ab'al, xuquje' chupam k'u wa' we q'ij ri' kaqariqo chi xtzijox ri Loq'alaj Utz taq Tzij chupam ri jule' taq ch'ab'al ri kekowin ri achijab' che uch'ob'ik, ri ek'o apanoq. Wa' we ri' man are' tä jun ch'ab'al ri man k'o tä jun mul tom. Wa' we ri' man k'o tä re wa' ruk' ri nik'yaj ch'ab'al chik ri', ri nab'e jasech. Chupam ri q'ij re pentecostés, ri Dios tajin kuya' ri tzalin uwachaj che ri tak'atik ja'/torre de Babel. Tajin kub'ij ri Dios che ri achi: "K'o jun Utzalaj Tzij, jun keb' oxib' tzij chawe, tajin k'ut kinopam awuk' ruk' ri Utzalaj Tzij ri' chupam ri ach'ab'al".

Are' wa' ri ub'anom ri Dios. Chetaq we q'ij kämik ri Utzij ri Ajawaxel q'axam pa k'ya taq ch'ab'al xuquje' chupam taq ri kich'ab'al ri winaq ri man xek'ujji' tä pa tijonik rech kakich'ob'o jas uch'ob'ik jun wuj chik. Kamik ri' gas tzare tajin kaq'axaj na chupam ri jule' taq ch'ab'al chik xuquje' chupam ri kich'ab'al ri winaq ri man k'o tä nim kitijonik, xuquje' k'amom b'i chke e k'ya taq komom ja cho ronojel ri uwachulew qas jas ri kub'ij. Ri Utz taq Tzij are' chke apachin winaq, ri upatan xuquje' ri jas che ri ch'awem pataq ri jule' taq ch'ab'al are' la chi käya' kan chike ronojel uwach winaq chi ri Ajawaxel utzalim uwach ri tak'atik ja; ri uyo'm kämik are jun resaxik ri achi pa mak. Xb'antaj k'u wa' we chak ri'. Man k'o tä jasche chi ri achi kachakun na rumal ri uriqik ri Kolonik. Man k'o tä jun mul xuquje' k'o tä ne' rajwaxik chak wa' che we ri'. Ri achi rajawaxik katzalij ruk' ri Dios xuquje' kuta' ri k'ub'ij. Ri utzalaj tzij yo'm chela. Kech xuquje' ri aje' taq tinamit cho ri uwachulew. Ri wuj rech ri Apocalipsis chupam ri cap. 7:9 je' wa' kub'ij chäqe: *Q'axnoq k'u wa' we ri' xinwil k'ut, e k'ya winaq, ri man k'o tä jun kakowin che rajalaxik, ronojel kiwach ri nimaq taq tinamit, xuquje' komom taq ja xuquje' ala'j taq tinamit xuquje' ronojel uwach ch'ab'al ri ek'o cho ri t'uyu'bal ri k'o cho ri alaj chij, ri kikojom saq taq atz'yaq, xuquje' kuk'a'm uxaq taq palm pakiq'ab'*; ¡Jun wi' wa' ri jun riqow'ib' ri' ruk' ri jun ri kanatax chupam ri tak'atik ja ri Bebel! Kämik k'ut jokok chupam ri qatijonik chirij ri ujuch' ri Sem rumal chi ri juch' ri' are' wa' ri kuk'is utzam chupam ri Ojer K'ulwachinik. Ri Génesis 11:10 xuquje' 24, je' wa' kub'ij chqe:

10 Are wa' ri rutzijob'elil ri Sem: Jun cient ujunab' ri Sem aretaq xralk'walaj ri Arfaxad. Keb' junab' ok'owiq chik ri nimalaj jab'. (Gen. 11:10)

Chujq'ax ampe chupam ri ver. 24, qasak'ij:

24 Aretaq ri Nacor k'o chik juwinaq b'eleb' ujunab' xralk'walaj ri Teré. (Gen. 11:24)

Ri ijalil kopan k'a ruk' ri Nacor, tek'uri' k'a ruk' ri Taré. Kuk'is k'u ri ujuch' ri Taré rumal chi are utat ti Abram. Qila' k'ampe ri Génesis, 11:25-26:

25 Aretaq ralk'walam chik ri Taré, ri Nacor xk'asi' chi na 119 junab', xek'uji' chi na uk'ajol xuquje' e umyal. 26 Aretaq ri Taré k'o chik 70 ujunab', xeralk'walaj e oxib' e uk'ajol ri Abram, ri Nacor xuquje' ri Haran. (Gen. 11:25-26)

Tajin kujteri' chirij ri ujuch' ri Sem xuquje' chi qastzij tajin kujteri' wa' chirij we juch' ri', tajin kujb'in chupam ri Biblia. Wa' we Utzij ri Dios ri' kujterne'j wa' we juch' ri' qas kujuk'am b'i k'a ruk' ri uripib'al ri Cristo. Ub'i'm wa' ri Dios chqe ronojel wa' we ri' are jun chapletajik b'ik. Ub'anom ri Dios che ri achi ri karilo chi k'o pa mak. Aretaq xk'ulmataj ri k'axk'ol chikixo'l ri Caín xuquje' ri Abel xqilo chi ri Caín man xuk'am taj chi ajmak. Xuquje' kaqil chila' ri uk'utunik chi ri achi k'o itzel nimal che. Chupam ri q'eqa'l jab' kaqilo ri umak ri ti'jol rumal chi ri achijab' xkijach kib' che ub'anik mak jas ri karaj ri kitijol, xchijach kib' che ri ch'inik xuquje' ronojel chomanik, ri kanima' xuwi ri ub'anik ri etzelal. Qas ch'uqutal ri kiwaq'ach che ri rilik ri kirajwaxik che ri uwinaqil ri Cristo. E so'r che uta'ik ri kata' chike rumal ri Dios; ekaminaq che ri Dios, ekaminaq chupam ri etzelal xuquje' ri kimak. Are k'u ri Dios xub'an jun sik'inik chke rumal ri Noé. Xane', xa xkitzelaj uwach ri sik'inik xkik'is k'u na ri kik'olem chupam ri makaj re ri kitijol. Man chunaj tä k'ut, chupam ri tak'atik ja ri' ri Babel xqetamaj ri mak re ri rib'al. Wa' we mak ri' are' jun troxil rech ri achi cho ri Dios.

Ri lal, ajil tz'aqat tatab'anel ¿We ne' k'o jun tak'atik ja uk'a la ri ub'inam Babel? ¿A käk'ulla'j la ri Dios xuquje'? ¿Yokom jun echa la ri Babel chirij uwi' ri Dios? ¿A mat qastzij chi ronojel winaq man keniman tä cho ri Dios? K'o jun tzijob'elil ri katzijox chirij jun la'j ala chi chupam jun aq'ab' ri' xub'an jun troxil. Tajin k'u kaqaj jab' man kakowin tä k'ut kel che etz'enem rumal wa' kub'an ronojel uwach k'ax taq jastaq choja, kuya' k'ya uchak ri unan. Rumal

wa' chuk'isb'alil k'ut, ri unan xuchapo xut'uyub'a pa jun tem, ri alaj ala xkanaj kan ri upalaj cho ri xan. Ri unan xuya' jun taqanik che chi kat'uyi kan chila' tek'uri' ri are' xel b'i chupam ri ja, xuya' kan utukel chila'. Pa jun joq'otaj ri' ri unan xuta' jun slob'em chupam ri jun ku'ar tä chik te k'u ri' xusak'iy; "Juanito, ¿A xa xatk'ik'? Ri aJuanito xub'ij: No, nunan, int'uyulik, xak'une' panuk'ux, pa nuchomanik intak'alik. Ajil tz'aqat tatab'anel, kojo' la ri qab'ij, ek'ya chike ri ixoqib' achijab' che taq we q'ij kämik, chi chupam ri kanima' etak'al chirij ri Dios. Are' w'a ri kiBabel.

Aretaq ri Ajawaxel uq'alajisam chik ri retzelal ri achi; sib'alaj k'extajinaq chik che ub'anik utzil xane' b'enaq chik chupam ri troxil, chupam ri umak ri ti'jol, xuquje' chupam ri mak re ri urib'al, uterne'm k'ub'i ri ujuch'il ri sem, ri Tarè xuquje' ri Abram, rech kujuk'am b'i ruk' ri Cristo. Qasak'ij ampe ri vers. 27 k'a chupam ri vers. 30 rech we Gen. cap. 11, je' wa' kub'ij:

27 Are wa' ri rutzijob'elil ri Taré, ri utat ri Abram, ri Nacor xuquje' ri Haran. Ri Haran xralk'walaj ri Lot. 28 Ri Haran xkam pri tinamit Ur kech ri ajkaldeyib', jawijechi' ri xil wi uwach, aretaq ri utat tzajare' k'asal na. 29 Ri Abram xk'uli' ruk' ri Saray, are k'u ri Nacor xk'uli' ruk' ri Milca, ri umyal kan ri Haran ri rachalal ri Iscá. 30 Ri Sara man kek'uji' ta ral; (Gen. 11:27-30)

Ri tzij Harán, ke'l kub'ij "b'iytajinoq", kaqariq k'u na waral chi b'iytajinoq ri kib'inem. Are k'u ri vers. 31-32 rech we Génesis 11, je' wa' kub'ij:

31 Ri Taré xel b'i pa ri tinamit Ur kech ri ajCaldeyib' xe' pa ri tinamit Canaán. Xel b'i ruk' ri Abram ri uk'ajol, ri Lot ri ri' umam xuquje' ri Sarai ri ralib', rixroqil ri Abram. Aretaq xeopam pri tinamit ri ub'inam Haran, xekanaj kan pri k'olibal ri', 32 chila xkam wi ri Taré aretaq 205 chik ujunab' (Gen. 11:31-32)

Are wa' ri uchapletajik ri utzijob'elil ri Abram. Chupam k'u wa' ri joq'otaj ri' ri wuj rech Génesis xuquje' ri Biblia kakik'ex kib'. Kaqariq waral ri kuya' qab'inaj jun nimalaj laj jul o jun nim siwan, ri kub'an che chi kupank'yajij pa jun nimalaj ch'aqab' ri wuj Génesis. Ri nab'e taq caps. 11 (julajuj) k'o ch'aqab' che ri nimalaj siwan are k'u ri 39 (jun winaq lajub'elejeb') chik, k'o che ri jun ch'aqab' chik re ri siwan. Ri nab'e taq julajuj caps. uk'amom b'ij keb' mil junab' wene' k'o chik jub'iq' chik. Xujtzijom wa' chirij aretaq xqachip uloq ri qatijonik chirij ri wuj rech ri Génesis. Wa' we joq'otaj ri' rech ri keb' mil junab', junam ruk' ri joq'otaj ri uk'amom ronojel ri upam ri Biblia, kaqab'ij che, keb' mil junab' chik. Pa keb' oxib' tzij chik, aretaq kujtotaj che ri

qatijonik chirij ri nab'e taq julajuj caps. rech ri Génesis, kujriqtaj panik'yaj che ri qab'inem chupam ri Biblia. Kamik k'ut, ri kaqatzijoj chirij ri uk'isb'alil ri wuj Génesis, ri joq'otaj ri kuk'am b'i chqe ri k'o chuxo'l ri cap. 12 k'a chupam ri cap. 50, are oxib' sient ruk' kawinaq lajaj junab'. (350) Chupam ri qatijonik kämik qab'in oxib' jasech ri nimaq ub'anik: Ri nab'e jasech, xujtzijon chrij ri tak'atik ja Babel. Xqilo chi ri achijab' xkichip ub'anik ladrill rixkikoj che ri ub'anik ri tak'atik ja, ri che uk'axwach ab'aj. Xqab'ij xuquje' chi ri tak'atik ja Babel are je' kab'antajik jas ri "Ziggurat", kaqab'ij che chi are je' jas jun tak'atik ja ri kojom cement che uwi', ri ub'anik kowinem rech kopan jun puwi' are rumal jun b'e ri paqalik ri kasutin b'i chirij ri tak'atik ja. Xqab'ij o xqilo xuquje' chi ri upatan wa' we tak'atik ja ri' ri Babel are ri kimulixik ri achijab' rech kaka'n ri troxil cho ri Dios, xuquje' rixqilo, chi are ri achi ri ub'inab' Nimrod are xk'amow kib'e che wa' we troxil ri' cho ri Dios.

Ri ukab' jasech rixqil kämik are wa', are ri xuna' ri Dios cho ri itzel uchomanik ri achi ri' xuquje' ri xub'an ri Dios che ub'anik chi ri achi man utz tä chik kel chuch ri uchomanik aretaq xutur ri kich'ab'al. Xqilo chi aretaq man kakowin tä chik che uch'ob'ik ri rachil, xa xkitukij b'i kib' pa jule' taq k'olib'al. Xqab'ij chi ri uk'isb'alil ri xub'an ri Dios, ri xutur ri kich'ab'al are' jun tewchinik; xane' are k'u chike ri achijab' ri kinajtajisam kib' che ri Dios, are xux jun q'atow tzij wa'. Xuquje' xqaya' jun k'ulelanik chikixo'l ri jule' taq ch'ab'al chupam ri Babel, xuquje' ri aje' taq nimaq taq jastaq rixk'ulmataj chupam ri nimaq'ij rech ri ub'inam Pentecostés ri Utz taq Tzij xtzijoxik chupam ri aje' taq ch'ab'al ri kach'ob'tajik, ri Tzij ri' xch'ob'tajik kumal konojel taq winaq ri ek'opanoq. Chupam wa' we joq'otaj ri' man xb'ix ta jun ch'ab'a ri man etamatal tä uwach. Chupam ri q'ij re Pentecostés, Ri Dios tajin kuya' ri utzalixik uwach ri tak'atik ja re Babel.

Ri orox xuquje' ri k'isb'al re ri qatijonik ri xujtzijon chirij kämik are ri ujuch'il ri eralk'wal taq ri Sem. Xuquje' xqab'ij chi qatijoj na qib' chirij ri juch' ri' rumal ri chi ri ujuch'il ri Sem are wa' ri katzijox na chupam ri Ojer k'ulwachinik. Xqilo xuquje' chi areteq ri Dios uq'alajisam chik ri retzelal ri achi, xuquje' jas ri ub'anom tzaqanaq b'i chupam ri troxil, ri makaj rech ri ti'ojilal, xuquje' ri makaj re ri urib'al, tajin keb'ok che ub'anik ruk' wa' ri ujuch' ri Sem, ri Tarè xuquje' ri Abram rech qas kujkik'am b'ik qas jik ruk' ri uwinaqil ri Cristo.

Chujtzalij ampe jub'iq' chupam ri ronojel ri qilom chupam taq we nab'e 11 capítulos rech ri wuj Génesis. Xqab'ij chi wa' capítulos ri' kutzijoj kijeb' nimaq taq k'ulmatajik chqe: Ri nab'e k'ulmatajik ri kaqilo are ri ub'anik ri kaj

ulew, ri kariq chupam ri caps. 1 xuquje' ri 2 rech ri Gènesis. Chupam wa' we k'ulmatajik ri' kaqilo ri ub'anik ri kaj ulew, ri ub'anik ri achi xuquje' ri ixoq, xuquje' ri joq'otaj ri xukoj ri Dios che ub'anik wa' ronojel we ri', xqab'ij chi xukoj q'ij che ri k'o 24 horas chupam.

Ri ukab' nim k'ulamatik are ri utzaqik ri achi mak, ri k'o cupam ri caps. 3 xuquje' ri 4 rech we Génesis. Xujkowin che rilik chupam wa' we k'ulmatajik ri' chi xa rumal chi man xniman tä ri achi, ri achi xutzaq ri jun utzalaj utzizonem ruk' ri Dios, are k'u wa' we ri' xuk'am uloq ri kamikal aj uxlab'al; kaqab'ij che, ri utasik rib' ri achi chirij ri Xb'anowik; are wa' ri jasech ri uk'ux ri ukab' k'ulmatajik ri'.

Ri urox uk'almatajik are ri q'eqal jab'. Ri caps. 5 k'a chupam ri 9 rech ri Génesis kutzijoj wa' we ri' chaqe. Wa' we k'ulmatajik ri' are ri uq'atow tzij ri Ajawaxel puwi' ri uwachulew rumal ri umak ri achi xuquje' ri tz'aqatalaj uya'ik kan ri Dios rumal. Xuwi ri Noé xuquje' ri uparachoch, junam kuk' ri keb' awajib', jun ama' xuquje' jun atit' chke ri jujunal ri e tz'il taq awajib', xuquje' e waqib' e ch'ajch'oj taq awajib' chke kijujunal, ri xekowin xeb'el cho ri q'eqa'l jab'. Aretaq ri Noé xeluloq chupam ri jukub' xe'uk'am k'u jujun chike ronojel awaj ri ch'ajch'oj xuquje' chke ri e ch'ajch'oj taq chikop ri keropopik xeb'uchi'j k'ut che sipanik che ri Jehová. Kaqariq wa' chupam we k'ulmatajik ri' chi ri Dios xuya' ri urajq'ab' chupam ri sutz' rech jun k'utunik rech ri Uk'ulwachinik xuquje' ri uchinik chi man kuk'is tä chik jumul chik uwach ri uwachulew, rumal jun q'eqa'l jab'.

Are k'u ri ukaj k'ulmatajik ri kaqariqo are ri tak'atik laj ja ri ub'inam Babel. Wa' we jun k'ulmatajik ri' ri kub'ij chqe chupam ri caps. 10 xuquje' ri 11 rech we Génesis, kämik k'ut xqk'is utzam wa' we k'ulmatajik ri' xuquje' ronojel ri k'o chupam.

Are' je' b'a ri', ajil tz'aqat tatb'anel, kaqak'is utzam ri qatijonik kämik, are ri nab'e utas ri wuj Génesis. Chupam ri jun qachak chi na kaqachip b'i ri qatijonik chirij ri ukab' utas, kaqab'ij che, kujq'ax ch'aqab' rech ri nim siwan o ri nimalaj jul, Kaqeye'j k'ut chi ri lal käb'in la quk'. Malti'ox b'a chech alaq che we kämik ;Are b'a ri Dios katewchi'n la pa jun nimalaj tewchi'ab'al!.